

EUSKO-DEVA (1916.1923)

EUSKERA UTSEZKO ALDIZKARIA,
ORAIN IRUROGETA AMAR URTE SORTUA

Zazpi urte inguru joan dira ZER'en orrialdeetan EUSKALZALE (1897-1899) eta IBAIZABAL (1902-1903) aldizkarien barri emon nebanetik. Aldizkari biok euskera utsezko lenengo aldizkaritzat emon nituen, gaiñera, biak Bizkaian eta bizkaitarren gogo beroak sortuak. Artean, ez zan sortu euskera utsezko aldizkaririk ez asteroririk. izan zan, bai, Urtekari bat, Fedearen Hedamenekoa (1877-1920) Joanategik eta beste batzuk sortu eta zuzendua, mundu guztiko misiolarien barri emotekoa zana; baiña frantzesezko ANNALES batetik euskeraturiko lan batzuek azornitzen zan; Eskualduna astekaria ez zan euskera utsezkoa; beti ekarren erderazko lanen bat, orain aren jarraitzaife dan HERRIA astekariak ekarten dauan lez.

Beste aldizkari euskera utsezko baten aitamena dakargu gaur, eta au be, Bizkaian eta bizkaitarrak sortua, 1916'tik 1923raiño iraun ebana. Au be, gure laikoak sorturiko aldizkarietan euskera utsezko lenengoa da. *Euskal-Esnalea* euskera-erderazkoa zan, eta *Jaungoiko-Zale* (1911-1931), eta *Irugarrengo Franziskotarra* (1913-1936) eleiz-gizonenak zirean, praille-abadeen eragiñez eta erlijijiozko asmoakaz sortuak. Euzko-Deya sortu zanean ez zegoan Euskalerrri osoan, erri-gizonak aterata, beste aldizkarik ez astekaririk. Orain ainbeste sortu ta bizi diranean, ez dogu aiztu bear gure aurrelari izan eta euskal-aldizkarien asikiñak emon ebezanen lana.

Euzko-Deya Euzkaltzale Bazkunaren ardurapean etorri zan. Bilbotar batzuen euzkaltzaletasunak eta abertzaletasunak sortua eta eutsia da, euskaldunen izkuntzari Euskalerrrian jagokan lekua eta arnasa barria emoteko kaleratua. Ortik begikoago eta maitagarriago egiten jaku, eta euskaldunon aldetik esker ohea zor jakolakoan nago. Euskal-aldizkariaren artean aurrelari izan doguzanen ospea izan bear leuke.

Oso zabal ibili dala uste dogu Euzkaltzale Bazkunaren aurkako marmarra, ganorabako lana egin ebala, ez ekiela euren euskal-eskola ta gramatikatik urtetan, ez zireala gauza euskereari kalean bizirik eta indarrik emoteko. Mar-mar ori ixiltzeko eta uste ori guzurtetako Euzko-Deya aldizkari au ez ete da naikoa? Aldizkari orretan idatzi eben idazleen izenak jakin ezkeru, baietz erantzun bearko dogu. Politika alderdi guztiak beste ainbeste egin izan balebe, beste giro ta egoera biziago ta osasuntsuago bat sortuko zan gure izkuntzarentzat. Urte batzuetan aldizkari au izan zan aldizkarietan bakararra (eleizgizonen aldizkariak kenduta) euskereari eskubide oso ta beteak autortzen.

Otsaillaren amaseian, 1916n asi zan plazaratzen. Neguaren biotzean` etorren, euskereari udabarri loratsua opa eutsala. Amabostean bein urtetan dau: Illaren lenengoan eta amaseian. Ale bakotxak amasei orri ekarten ditu. Bizkaian eta bizkaitarren eragiñez urten dauan arren, beste euskalkientzat orriak zabalik daukaz.

Gipuzkoatik eta naparroatik euren lanak bialduta, ainbat idazle datoz aren orrialdeetara, lenengo zenbakitik asita. Euskera ta Euskalerrria gogoan eta biotzean dabezala datoz, Jaungoikoa eta Lagi Zarra Ikurrintzat artuta, Euskalerrria euskalduntzen gogatsu lan egiteko gertu, Euskalerrria euskaldunentzat eta euskerea euskaldun guztien izkuntzatzat ikusi arte. Lenago egin ez dana orain asita egin nai dabe: "Erdera, eta erdal-gogua, euzkotaren gogo ta biotzetatik kenduta eurotan euzkerea sendo sendo jarri. Sailla gogorra da, baiña eziña ezta". Eurak alan diño.

Ez deuskue esan nor daben buru ta zuzendari: baiña maixutzat nortzuk artu dabezan, bai. Argazki ta guzti datoz euron lenengoko zenbakian: Arana Goiri, aita Arriandiaga, Eleizalde ta Kirikiño. "Eurei zor deutsegu, diñoenez, Euskaltzale Bazkunakuok dakigun apurra. Eurak izan dira ta dira geure Irakasliak". Lau irakase, lau maixu, bakotxa bere eskolakoak, eta bi Bizkaiko euskerea landu izan dabena. Baiña beste euskaldunai eta beste euskal-eskolakoari ez jakez atek isten.

Aldizkari barri onek zelango gaiak urratu eta landuko ditu? Era guzietakoak. Batzuk alai ta atsegingarriak: ipuin, olerki, izkirimiri eta abar. Beste batzuk jakintzakoak, ekonomi-saillekoak, baserri ta nekazaritzakoak, itxasoko gizonen arazoak, osasungaiak eta abar.

Albistari be izan gura dau Euzko-Deya onek. Euskalerrriko ta mundu zabaleko barri batzuei euren lekutxo emoten jake noizik bein, beti ezpada be. Sail guztiak jorratu nai dituela argi dago, guztien gogoko, batez be abertzeleen atsegingarri izan gurez.

Euzko-Deyak aldikada bi izan zituen: 1916tik 1920raño bata, eta 1921 tik 1923rañoakoa bestea. Bien artean urtebete inguruko eten-aldia dau. Zek ekarrita etenaldi au? Bear bada, abertzaleen artean talde bi bata bestearen aurka sortuta, ABERRI'tarren eta besteen artean izan ziran eztabaidak ekarrita.

Euzko-Deya'n, Bizkaikoak bakarrik ez, giputzak eta naparrak be idazten eben. Bizkaitarretatik, idazle-mordotxo dabil: Amilgain (Altuna'tar Joseba), Arrugain (Mikel Arruza), Jadarka (Jemeindar Keperin), Aizkibel'dar (Bingen), Albizuri, Eleizalde (bergararra, baña euskalkiz Bizkaikoa), Zabala Arana (Mibusus), Enbeita'tar Kepa, Kirikiño eta abar. Lenengo zenbakiak bertsozko agur beroa ekarren, Enbeitak izenpetuta, eta gero sarritan dator bertsolari onen lanen bat. Kirikiño bere *Barriketak* sailla ia eten barik daroa, alkar izketazko lanetan.

Gipuzkoatik, beste idazle-mordo bat: Tene, Elzo-Azpiazu (asi ta lastertxo il zana), Zarautz-tar Sabin (geroagoko Lizardi), Ayerbe'tar P., Satarka (Sagarzazu'tar Kauldi), Zinkunegi osalaria eta abar. Azkenengo au Aian zan orduan osalari, eta andik bialtzen ditu bere lanak, osasungaiezkoak, aurrak zelan azi eta orretarikoak. Naparroatik Larreko (Irigarai'tar Permiñek) napar euskeraren otsak dakaz aldizkarira. Lenengo zenbakian Lapurditarren agur beroa be badakar.

Nik ez dakit zer dala-ta Lizardiren argitaratzaileak Lizardik *Euzko-Deyan* ateratako olerki bat bakarra emon deuskuen eta bera erderatik itzulia, dirudianez. Idazle onek bertsozko lan pillatxo dauka Euzko-Deya orretan, eta bai prosazko beste batzuk be. Euskaltzale-Bazkunak ba ekian beste euskal-eskola batekoak zireanen aldera askok uste daben baiño barru-zabalagokoa izaten. Eta, barriz, eztabaidako gairik ez aterateko jokabidea artuta eukala dirudi. Aldizkariak lenengo aldia, 1920rañoakoa, izan ebala esan geinke. Bigarren aldian, dotoretxoago agertuko da, papel obeaz, eta illeroko egiñik, baiña luma gitxiagok eskintzen dabe euren lanik. Zinkunegik, esaterako, lan bi baiño ez ditu aterako, eta Larreko bat baiño ez oso mamitsua, orraitio. Aldi barri onetan amasei orrialdeko aldizkaria da, len amabikoa zana. Idazle barririk bat agertzen da, beintzat, Legoaldi (Ipolito Larrakoetxea), Zeanuriko semea, Kalahorratik bere Grimm anaian ipuiñak bialtzen dituen.

Egun pozgarriak izan zituen *Euzko-Deyak*, 1918n abertzaleak Bizkaiko Aldun-

dian nagusi urten ebenean. Euskalerrria euskaldun egiteko aukerarik ederrena ikusi eben orduan. Kirikiñok be, ordurarte politika usaiñik agertu ez eban arren bere lanetan, orduan gora bota eban bere santzoa, euskerarentzat etorkizun obea ikusiz.

Pozik agurtu zituen *Euzko-Deyak* orduko jazoera batzuk be: Oiñatiko Eusko-Ikaskuntzaren Batzar andia, beste euskal aldizkarien, Jaungoiko-Zale ta beste batzuen aurrerakadak, euskerazko liburu batzuen agertzea eta olan. Bera be euskerazko liburu barri batzuen argitaratzaile eginda dabil. *Elenetxu eta* beste batzuk aldizkari onetan idazten ebenen idazlanak dira

Bigarren aldiko 27garren zenbakian, 1923ko iraillekoan, aldizkariaren asieratik lankide izan zan Luis Eleizalde zanaren il-barria ekarren, Amilgain'ek idatzia. Il-barri au ekartean, ez eben usteko Euzko-Deya'koak aldizkariaren azkenengo zenbakia izango zanik. Ur euken, illean berean, ainbeste neke ta buruauaste eka-rrri eutsen aldizkariaren azkena. Illabete joan orduko jagi zan Primo de Rivera eta onek egunkarien euskal-atalak eta euskal-politika usaiñezko aldizkariak galarazo egin zituen.

Baiña ez da ori Euzko-Deya oni jausi jakon zoritxar bakarra. Ia ezbear andia-gotzat daukat euskaldunen gogoan izan dauan eriotzea. Nok dauka gogoan? Nok egiten deutso aitamenik?

Gaur Euskal-Bibliografia eder ugari baten jabe gara, Jon Bilbaori esker. Ikara-garrizko lana onek egin dauana gure liburu eta aldizkarien billa eta bakotxaren zeaztasunak emoten. *Euzko-Deya* aitatu, bai, egin dau; baiña bigarren aldikoa baiño ez. Jakiña: lenengoa be izan zalakoa ateraten da, baiña ez noz sortu ez nozarte irauan ebanik ez deusku ezer emon. Eta bigarren aldiko *Euzko-Deya'ren* barririk oso gutxi: 1921-22n amabi zenbaki atera zirala, besterik ez. Eta 27garrena izan zan 1923n azkena.

Or idatzi eben ainbaten izenak (Kirikiño, Eleizalde, Lizardi, Larreko, Sagarzazu, Elzo-Aspiazu, batzuk izentetearren), ez dira gure euskal pizkundetxoan edozelan-goak, eta ez daukaguz ate osterata botateko. Baiña, batez, be, gure pizkunde ori zelan sortu zan, nortzuk biztu ta lenengoz bultzatu eben eta nondik norako bideak artu zituen ikasteko, noraezekoa da aldizkari onen bizia ta lana ezagutzea

Bilboko Euzkaltzale Bazkuna'k, beste indar eta erakunde asko lotan egozala, eta erdereaz nasteko lanean eragoioela, erakutsi ederra emon euskun bere aldizkari au sortuaz, eta beronen orrialdeak Euskalerrri guztiko idazleari eskiñiaz.

Bizkaia, irugarrenez, aurrelari daukagu or euskera utsezko aldizkariak sortzen.

Lino Akesolo

